
INEQUALITIES IN EDUCATION AND THEIR IMPLICATION ON THE IMPLEMENTATION OF ECONOMICALLY INACTIVE PERSONS IN THE LABOR MARKET

Kamelia Petkova

Institute for the Study of Societies and Knowledge, Bulgarian Academy of Sciences

kamelia.petkova@gmail.com

Abstract: Education is an important socio-demographic characteristic, which largely determines the ability of young people for active behavior and successful work and personal realization. The 2018 World Education Report views education as one of the most powerful tools for reducing poverty and improving social stability in the face of dynamic economic and social change. The acquisition of stable fundamental knowledge and skills at the disposal of the younger generation is a guarantee for the quality of the future workforce, especially in the context of current demographic challenges. It is well known that an aging population has a direct impact on the quality and quantity of the economically active population. In this regard, the presence of deepening inequalities formed on the basis of different attributes (gender, education, qualification, ethnicity, etc.) reduces the opportunities for the effective functioning of the labor market. There are a number of studies available in the specialist literature that people with low educational attainment are much more at risk of falling into the group of young people who do not study, work or study (NEETs) than those who, having a higher education degree. This thesis is also supported by the aggregate information received in 2016 as part of a sociological survey. According to the data received, joining the inactive group is largely a function of the level of education completed. The population of economically inactive persons under study includes 80 young people with all possible levels of education, as well as no educational degree. The majority of identified inactive persons (41.8%) have completed secondary education. Similarly, the proportion of those (41.8%) who said they had a primary or lower education. The share of young people who do not have a university degree is 10.1% and of those with a university degree 6.3%. The purpose of this report is to substantiate the role of education as a factor for the better and successful realization of young people in the labor market. Recent changes in Bulgaria have significantly changed the economic and working environment in which stereotypes of Bulgarians are formed in terms of education, its importance for the professional growth and employment of young people. To what extent education is a factor and contributes to the faster realization of these persons in the labor market are questions that we will try to answer.

Keywords: Inactive persons, labor market, education

НЕРАВЕНСТАВАТА В ОБРАЗОВАНИЕТО И ОТРАЖЕНИЕТО ИМ ВЪРХУ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИЧЕСКИ НЕАКТИВНИТЕ ЛИЦА НА ПАЗАРА НА ТРУДА

Камелия Петкова

Институт за изследване на обществата и знанието- БАН, kamelia.petkova@gmail.com

Резюме Образованието е важна социално-демографска характеристика, определяща в голяма степен възможността на младежите за активно поведение и успешна трудова и лична реализация. Световният доклад за образование за 2018 г. разглежда образованието като един от най-силните инструменти за намаляване на бедността и подобряване на социалната стабилност в условията на динамични икономически и социални промени. Придобиването на стабилни фундаментални знания и умения отстранява на подрастващото поколение е гаранция за качеството на бъдещата работна сила, особено в контекста на съвременните демографски предизвикателства (Национална програма Активиране на неактивни лица, 2018). Всеизвестно е, че застаряването на населението оказва непосредствено влияние върху качеството и количеството на икономическо активното население. В тази връзка наличието на задълбочаващи се неравенства, формирани на основата на различни признаци (пол, образование, квалификация, етнос и др.) намаляват възможностите за ефективно функциониране на трудовия пазар. В специализираната литература са налични редица изследвания, според които лицата с ниско ниво на образование са застрашени в много по-голяма степен от попадане в групата на младежите, които не учат, не работят и не се обучават (NEETs), в сравнение с онези, имащи по-висока завършена образователна степен. Тази теза се подкрепя и от

получената съвкупна информация през 2016 г., в рамките на проведено социологическо проучване. Според получените данни, присъединяването към групата на неактивните в голяма степен е функция на степента на завършено образование. В състава на икономически неактивните лица, които са обект на изследване се включват 80 младежи с всички възможни степени на образование, както и без образователна степен. Болшинството от идентифицираните неактивни лица (41,8%) имат завършено средно образование. Също толкова е и делът на онези (41,8%), които отбелязват, че имат основно и по-ниско образование. Младежите, които споделят, че нямат завършена образователна степен са 10,1%, а на онези с придобито висше образование 6,3%. Целта на този доклад е да обоснове ролята на образованието като фактор за една по-добра и успешна реализация на икономически неактивните лица на пазара на труда. Протичащите в последните години промени в България съществено промениха икономическата и трудова среда, в която се формират стереотипите на българите по отношение на образованието, неговото значение за професионално израстване и трудова реализация на младите хора. Доколко образованието е фактор и способства за по-бързата реализация на тези лица на трудовия пазар са въпроси на които ще се опитаме да дадем отговор.

Ключови думи: Неактивни лица, пазар на труда, образование

Образованието е важна социално-демографска характеристика, определяща в голяма степен възможността на младежите на възраст 15-29 г. за активно поведение и успешна трудова и личностна реализация. Финансовата криза от 2008 г. доведе до реструктуриране и закриване на производства, до значително нарастване на нивата на обща и младежка безработица, до засилени миграционни процеси (Белева, 2019). През този период в преобладаващия случай, образователната миграция на млади хора извън България бива разглеждана като етап от тяхната трайна социализация извън страната. (Буджева, 2014:376). Независимо от факта, че България започна да преодолява негативите на световната икономическа криза, днешния национален трудов пазар все още не е в състояние да предложи адекватна трудова реализация за младите хора до 29 г. В специализираната литература са налични редица изследвания, според които лицата с ниско ниво на образование са застрашени в много по-голяма степен от попадане в групата на младежите, които не учат, не работят и не се обучават (NEETs), в сравнение с онези, имащи по-висока завършена образователна степен (NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, 2012). Данни на Европейската комисия по заетостта отчитат наличието на негативна тенденция за висок дял безработица сред NEETs групата в ЕС. Според Евростат, през първото тримесечие на 2019 г. България продължава да бъде в челната тройка по дял на неактивните младежи - неучещи, неработещи и необхванати от други образователни институции- 13,5%, при средно ниво за ЕС от 10,2% (www.eurostat.com). Резултати от проведеното през 2016 г., проучване сред икономически неактивни младежи показва, че присъединяването към групата на неактивните в голяма степен е функция на степента на завършено образование. В зависимост от степента на завършено образование се наблюдават значими разлики в причините, поради които неактивните младежи остават извън трудовия пазар за продължителен период от време (Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016), а именно:

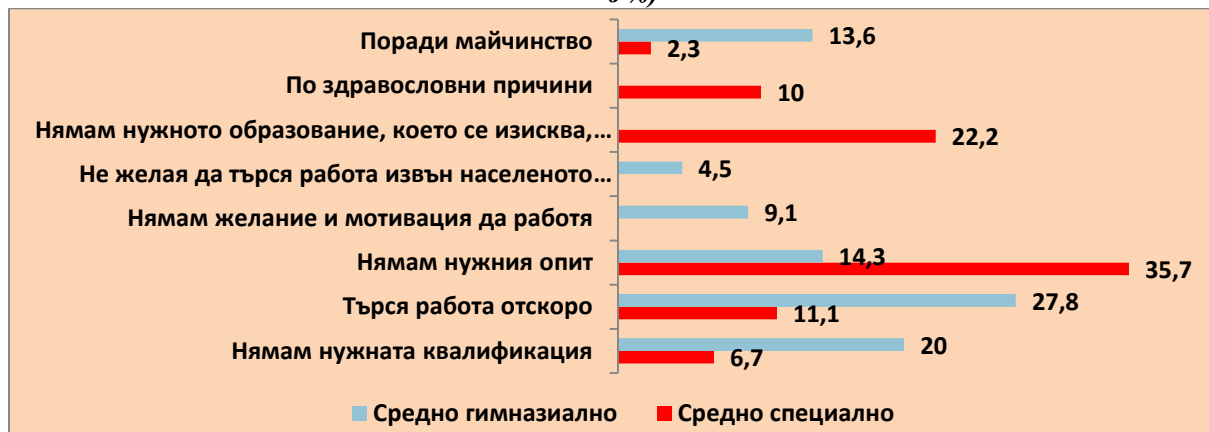
• **Млади хора със завършено висше образование.**

Тези младежи остават извън пазара на труда, защото „от скоро“ търсят работа или не успяват да намерят такава, поради липсата на нужната за това квалификация. На въпроса: „Каква работа сте готов да започнете?“, предпочитанията основно клонят към упражняване на труд, отговарящ на тяхната квалификация и опит (50% от отговорилите), започване на работа, която им носи удовлетвореност (12,5%) или добро заплащане (4,3%). В зависимост от периода, през който лицата са били без работа, данните сочат, че преобладаващ дял (60%) от младежите с висше образование са безработни за сравнително дълъг период от време - повече от 1 година (60%). Делът на онези, които все още не са се включили на трудовия пазар е 20%, като също толкова е и делът на онези, които са без работа за период от 6 до 11 месеца (20%). (Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016:6)

• **Млади хора със завършено средно образование (средно специално и средно гимназиално)**

Делът на тази група в състава на неактивните лица е сред най-големите – 41,8%. Това са младежи, които завършват средното си образование, но не работят поради това, че повечето от тях нямат все още нужния опит и квалификация или сравнително са от скоро на пазара на труда. В зависимост от периода, през който тези лица са били извън пазара на труда, превес имат онези, които никога не са работили. Според лицата, които все пак са започнали своята трудова кариера, най-големи са натрупванията на отговори, че са били безработни за период от повече от една година или между 6 и 11 месеца. Прави впечатление и това, че сравнително малка част от изследваните неактивни младежи (4,5%) със средно гимназиално образование са били за продължителен период от време без работа- над 2 г. (Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016)

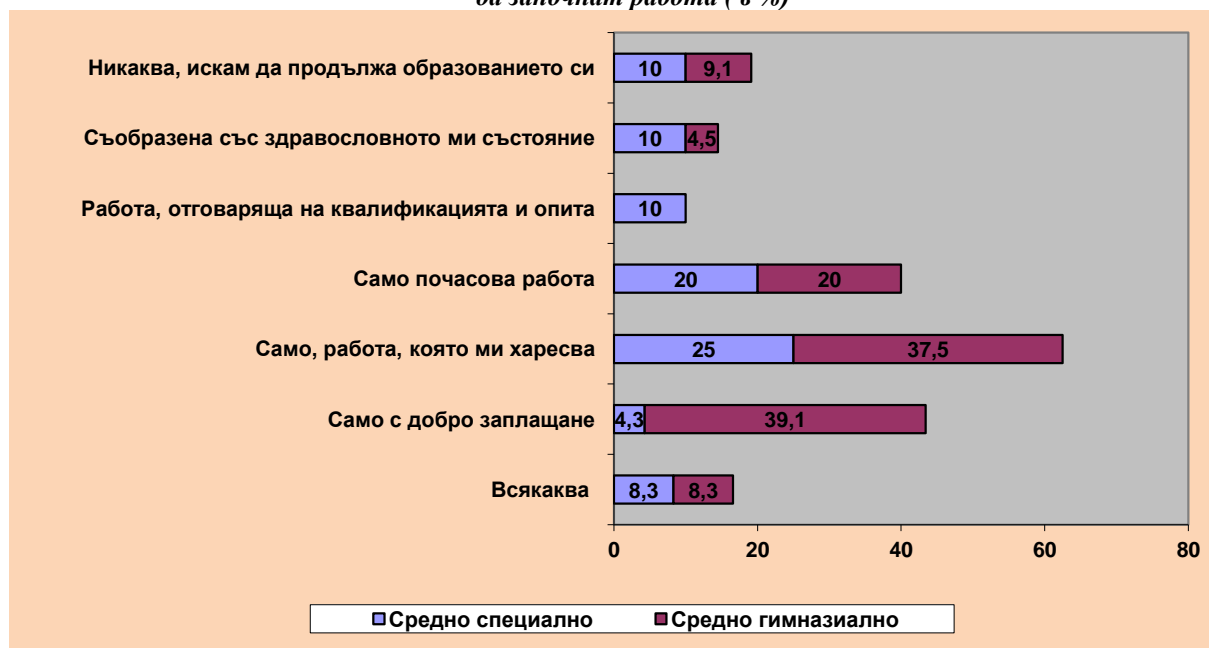
Фигура 1. Профил на лицата със средно образование по причини поради които в момента не работят (в %)

Източник: Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016:8

Тази група лица изразяват готовност предимно към започване на работа, която им носи удовлетвореност, харесва им или е добре платена. Най-малко е делът на онези, които са решени да работят, без претенции, независимо от характера на работата. В зависимост от вида на придобитото средно образование се наблюдават и известни разлики по отношение на техните предпочитания. По-голямо желание за упражняване на добре платена работа се регистрира предимно при лицата със средно гимназиално образование, докато при онези със средно специално делът на желаещите да работят единствено и само високо платена работа значително намалява (Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016)

Фигура 2. Профил на лицата със средно образование, в зависимост от готовността им да започнат работа (в %)

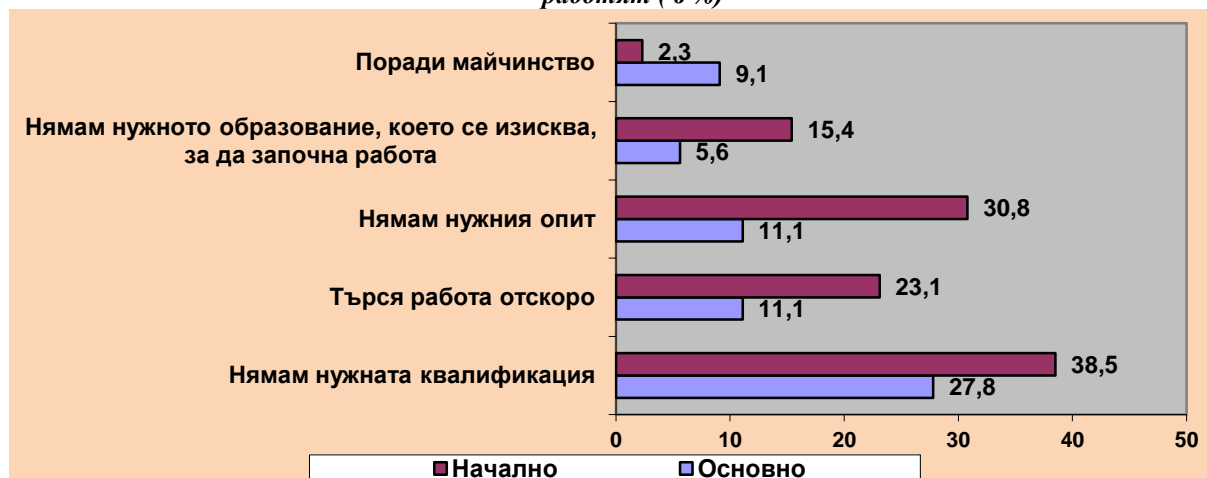

Източник: Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016

Над половината от младежите със средно образование не желаят да се върнат в системата на образованието. Онези, които все пак проявяват интерес към продължаване на своето образователно равнище предпочитат да съчетават работа със задочна форма на обучение. (Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица,

2016). Според получената информация, близо 42% от всички неактивни лица са с основно или начално образование. Младежите с основно образование остават извън пазара на труда поради това, че нямат подходяща квалификация (27,8%), опит (11,1%) и поради излизане в отпуск по майчинство (9,1%). При лицата със завършено начално образование основната причина да не могат да работят е липсата на квалификация (38,5%), липсата на опит (30,8%) и образование (15,4%).

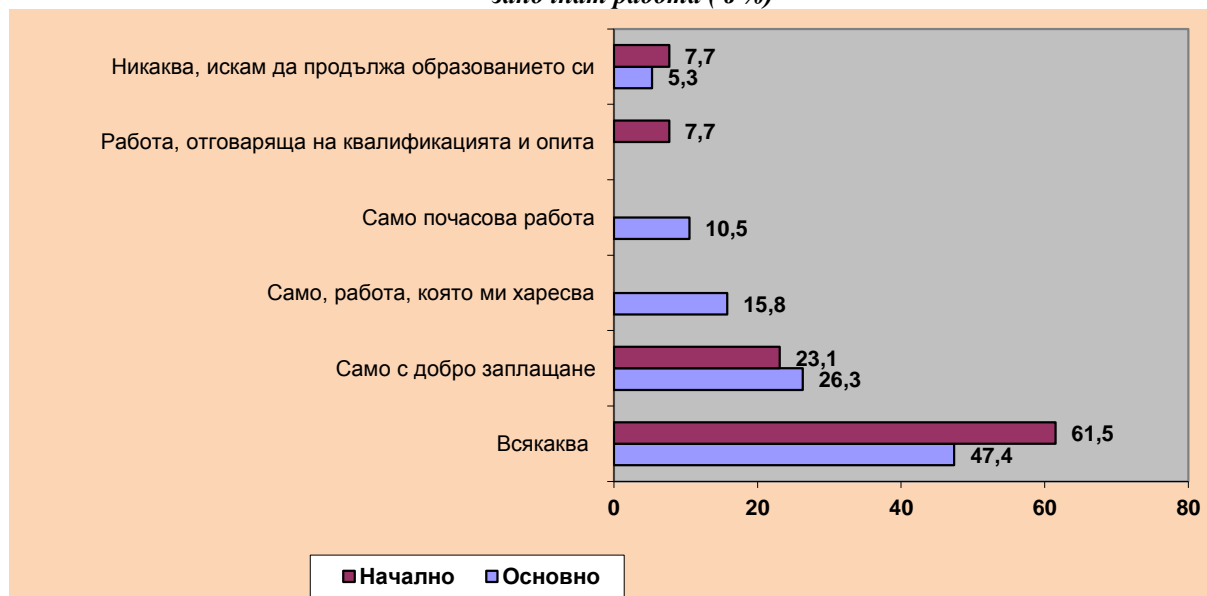
Фигура 3. Профил на лицата с основно и начално образование по причини поради които в момента не работят (в %)

Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016: 10

Болшинството от младежите с основно и начално образование нямат претенции към работата, която биха започнали. Сред онези, които все пак изказват предпочитания, на първо място важно значение за техния избор е това работата да бъде добре платена, да бъде харесвана и в някои случаи и почасова.

Фигура 4. Профил на лицата с основно и начално образование, в зависимост от готовността им да започнат работа (в %)

Източник: Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016:10

Прави впечатление, че сравнително по-голяма част от изследваните неактивни лица (23,1%) с начално образование са били продължително безработни за период повече от 2 г. Изготвения профил на тези лица показва, че повечето младежи с ниска степен на образование имат желание да се върнат в системата на

образованието, като предпочитат задочната форма на обучение. Делът на лицата с основно образование имащи желание за задочно обучение е 54,5%, а на онези с начално съответно 70%.

• **Млади хора, без завършена степен на образование**

Според събраната и обработена информация от идентификационните карти общо 10,1% от неактивните, нямат завършена образователна степен. За допълване на профила на тази група е важно да се отбележи, че една трета от преждевременно отпадналите от училище лица са от малцинствените етнически групи. Сред основните причини, поради, които те не посещават училище са посочени:

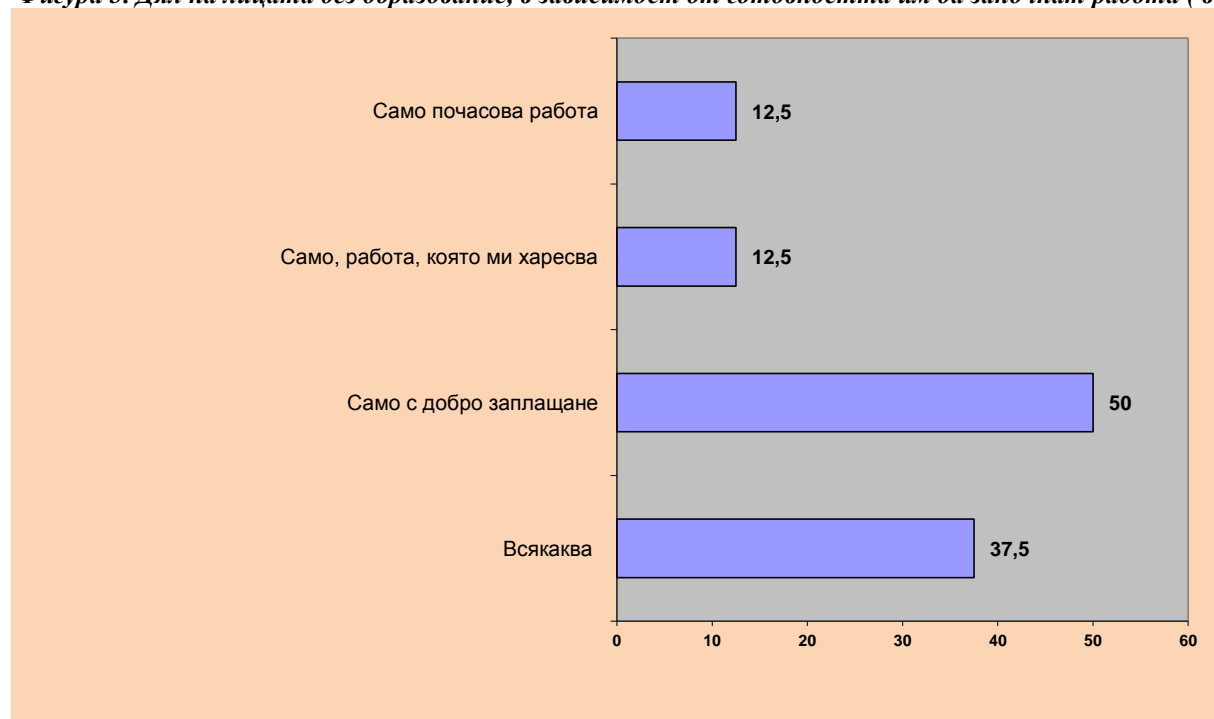
- *Поради финансови затруднения и липсата на средства;*
- *Поради семейни причини като създаване на семейство, раждане и отглеждане на деца;*
- *Поради смяна на населено място и преместване в друго училище.*

Единични са случаите, в които лицата са прекъснали образованието си поради здравословни проблеми, липса на интерес към посещаване на училище или загуба на диплома за преминаване в по-горен клас. За тази група лица съществува реален риск от бедност, трудова изолация и изпадане от пазара на труда за продължителен период от време, поради това, че тези младежи нямат нужното образование, за да започнат работа (57,1%), нямат нужния опит (14,3%) и не проявяват желание да търсят заетост извън населеното място, в което живеят (14,3%). Близко 29% от неактивните без завършена образователна степен споделят, че не упражняват трудова дейност, основно поради това, че търсят работа от скоро.

Данните сочат, че болшинството (75%) от неактивните без образование никога не са работили. Делът на онези от тях, които в краткосрочен план (5 месеца) не са упражнявали трудова дейност е 12,5%, като също толкова е и делът на онези, които са безработни за период повече от една година (12,5%).

В зависимост от готовността на тези лица за започване на трудова дейност, данните отчитат преобладаващ интерес към упражняване на труд, който им гарантира добро заплащане (50%), работа, която им носи удовлетвореност (12,5%) и почасова заетост (12,5%), даваща възможност за повече свободно време или за съчетаване на труд с други дейности (12,5%). Сравнително висок е и делът на неактивните без образование (37,5%), които имат желание за започване на работа, без всякакви претенции към заеманата длъжност.

Фигура 5. Дял на лицата без образование, в зависимост от готовността им да започнат работа (в %)

Източник: Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, 2016:10

Изготвения профил на тези икономически неактивни лица показва, че повечето от тях (87,5%) имат желание за връщане към образователната система и продължаване на своето образование. Всички анкетирани предпочитат категорично задочната форма на обучение, даваща им свобода и възможност за съчетаване на работа и обучение. От друга страна, резултатите от проучването сочат, че използваните през последното

десетилетие и до сега инструменти за активиране на неактивни млади хора са изчерпили в значителна степен своя потенциал. За това може с голяма доза увереност да се прогнозира, че по-нататъшното им прилагане ще означава, че гарантираме на обществото значителни разходи на ресурси, което за съжаление, няма да водят до очакваните резултати. Предвид динамиката в развитието на трудовите отношения и навлизането на нови информационни технологии, все повече ще възниква необходимостта от прилагането на нови форми на заетост като например включване в случайна, прекъсваща или работа на повикване, която предлага гъвкавост от една страна, а от друга възможност за допълнителна квалификация на даденото лице. Насърчаването на обучението и образованието на икономически неактивните младежи следва да бъде национален и социален приоритет от огромно значение, изискващ максимална концентрация на усилията и провеждане на целенасочена и последователна правителствена политика. Сравнително малка част от младите хора, които не са включени в заетост и обучение са мотивирани и проявяват нагласа към усъвършенстване на своите образователни умения за работа със съвременни технологии. В тази връзка е нужно да се работи в посока на търсенето на нови начини и способности за валидиране на знания и умения, които са придобити по неформален път. Под валидиране на знания и умения имаме предвид процес на оценяване, признаване и официално документиране на съответствието между от една страна, придобити чрез неформално и самостоятелно учене знания, умения и компетентности, и от друга страна държавните образователни изисквания за съответната професия или част от професия. (IME Study, 2019). Резултатите от изгответия профил на неактивните лица показва също така, че те анкетираните са наясно със своята ситуация и много добре осъзнават положението, в което са попаднали. "Лошата" новина обаче е, че една немалка част и от младите хора, попадащи в NEETs групата са социално и икономически пасивни поради това, че имат доходи от други дейности или са подкрепяни от своите семейства, приятели или близки. В това число, ролята на социалните помощи се оказва твърде противоречива. Имайки постоянна минимална материална защитеност, трайно незаетите лица си позволяват по-свободно поведение и разтеглят избора на заетост. С оглед противодействие на тяхната пасивност е нужно да се помисли в посока на обвързване на помощите с полагането на труд, както и с реалното поведение на безработните лица. Нужно е да се работи в посока създаване на повече възможности за повишаване на тяхната професионална квалификация. (Значение на уменията за трудовата реализация в България, 2016). Предлагането на различни алтернативи за придобиване на опит и квалификация, като например включване в програми за чиракуване и стажуване или в дейности по развитието на социални предприятия ще предостави възможност на тези лица за повече възможности за заетост и полагане на труд. (Годишен доклад 2015 по изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г., 2016.) Това от своя страна ще способства за активиране на икономическия растеж в едно застаряващо общество, в което по често на дневен ред ще стои въпросът за качеството на работната сила. През последните 10 и повече години всички стратегически документи, разработвани у нас, неизменно извеждат демографската криза като едно от основните предизвикателства пред България. Негативните демографски тенденции са видни от серията показатели, измерващи раждаемостта, смъртността, но също така и възпроизводството на работната сила. Затова социалните партньори и в частност работодателите специално акцентират върху негативните тенденции, които възникват от невъзможността да се овладее демографската криза у нас. В тази връзка изрично се подчертават сериозните рискове за икономическото развитие на страната, възникващи като резултат от невъзможността да бъдат заети съществуващите работни места поради недостиг на квалифицирана работна ръка и поради резките дисбаланси между търсенето и предлагането на трудовия пазар. България е страна на парадоксите. От една страна, работодателите алармират за невъзможността да бъде намерена работна ръка с необходимите професионално квалификационни характеристики. От друга страна, данните на Националния статистически институт (НСИ) сочат, че немалка част от хората в икономически активна възраст не работят и са икономически неактивни (www.nsi.bg).

ЛИТЕРАТУРА

- Белева, И. (2019). *Неравенствата в образованието и тяхното отражение на пазара на труда в България*. Институт за икономически изследвания при БАН, Книжка 1
- Буджева, Р. (2014). *Демографската политика по отношение на младите хора – предизвикателства и потенциал за развитие*. Сборник доклади от научна конференция на тема: Социалните науки и икономиката (Взаимодействие и перспективи за сътрудничество), Академично издателство Димитър А. Ценов
- Годишен доклад 2015 по изпълнение на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г. (2016).

Доклад: Групов профил на икономически неактивни лица, идентифицирани по проект "Компас - активиране за пазара на труда", финансиран от Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси", съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд и специално *разпределени* средства за ИМЗ, (2016)

Значение на уменията за трудовата реализация в България: отношението между познавателните и социално-емоционалните умения и реализацията на пазара на труда (2016), Световна банка

Национален план за действие по заетостта през 2018 г.,(2018), МТСП

Национална програма "Активиране на неактивни лица" (2008). Достъпна на: <https://www.az.government.bg/pages/nacionalna-programa-aktivirane-na-neaktivni-lica/>

IME Study (2019). Assessment of the people not in employment, education and training (NEETs) in Bulgaria and policy measures to effectively address their integration, Retrieved from: <https://ime.bg/en/articles/ime-study-assessment-of-the-people-not-in-employment-education-and-training-neets-in-bulgaria-and-policy-measures-to-effectively-address-their-integration/#ixzz65Lkp6FJf>

Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe“, (2012), Retrieved from: <https://www.eurofound.europa.eu/bg/publications/report/2012/labour-market-social-policies/neets-young-people-not-in-employment-education-or-training-characteristics-costs-and-policy>

www.eurostat.com

www.nsi.bg